

«Тасдиқ мекунам»
Ректори Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон, д.и.т.,
профессор _____ Назарзода Х.Х.
_____ соли 2026

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Олимбекзода Фахрия Олимбек дар мавзӯи «Самтҳои асосии мукамалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Диссертатсияи Олимбекзода Фахрия Олимбек, ки дар мавзӯи Самтҳои асосии мукамалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омода карда шудааст, воқеан ба бандҳои зерини Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА–и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз: б. 10.1 – Ташаккули низоми бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ; б. 10.10 – Инноватсияҳои молиявӣ дар бахши бонкӣ; б. 10.15 – Коркарди амсилаҳои муайян кардани нархҳо ва арзиши аслии хизматрасониҳо ва амалиёти бонкӣ; б. 10.19 – Методология ва механизми ташаккул ва истифодаи захираҳои бонкӣ ва б. 10.22 – Маҳсулоти нави бонкӣ: намудҳо, технологияи ташкил, тарзҳои татбиқ, мутобиқат менамояд.

2. Мубрамияти таҳқиқоти диссертатсионӣ

Дар шароити густаришҳои раванди ҷаҳонишавӣ ва пешрафти технологияи молиявӣ инноватсионӣ аҳамияти иқтисодии хизматрасониҳои бонкӣ ва дастрасии аҳоли ба маҳсулотҳои бонкӣ ба яке аз масъалаҳои мубрам табдил меёбад. Пешниҳоди хизматрасониҳои сифатан тақмилёфта ва дар доираи низоми мушаххас метавонад, ки аҳамияти иқтисодии низоми бонкиро дар иқтисодиёт боло барад ва иртиботи муштариёро бо ташкилотҳои қарзӣ вусъат диҳад. Яъне дар доираи низоми тақмилёфтаи хизматрасониҳо, пешниҳод намудани маҳсулотҳои бонкӣ ба аҳоли аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ маҳсуб ёфта, муносибати муштариёро бо бонкҳо мустаҳкам мегардонад ва доираи муштариёро афзоиш медиҳад, ки ин омил сабаби таҳкимёбии даромаднокии ва васеъгардии бозори маҳсулотҳои бонкӣ мегардад. Зеро хизматрасониҳои бонкӣ инструменти асосие ба шумор мераванд, ки тариқи он тиҷорати бонкӣ татбиқ, даромаднокии таъмин ва нишондиҳандаи асосӣ – талаботи муштариён қонеъ карда мешавад. Ташкили низоми босамари хизматрасониҳо барои ташкилотҳои қарзӣ бояд аз ҷанбаҳои афзалиятноки фаъолият маҳсуб ёфта, тақмили ҳамаҷонибаи он пайваستا дар мадди назар дошта шавад.

Паёмади бухронҳои молиявӣ, ки барои иқтисодиёти ҷаҳон мушкilotи зиёдеро ба бор овард, барои низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ бетаъсир намонд. Бухронҳои молиявӣ барои низоми бонкӣ, бавижа, ба фаъолияти институтҳои молиявӣ қарзӣ назаррас буд ва боис гардид, ки сифати хизматрасониҳои бонкӣ хоҳиш ёбад ва ташкилотҳои қарзӣ ба мушкilotи молиявӣ гирифтور гарданд. Яъне, ба вучуд омадани бухронҳои молиявӣ, бо суръати баланд рушд ёфтани технологияи инноватсионии молиявӣ ва тағйирёбии талаботи бозор, махсусан, хоҳишҳои муштариён пешорӯи низоми бонкӣ масоили навро рӯи кор овард.

Низоми хизматрасониҳои бонкӣ ба ҳайси фароҳамоварандаи шароит барои фаъолияти густурдаи ташкилотҳои қарзӣ дар бозори хизматрасониҳо ва таъминсозандаи аҳоли бо маҳсулотҳои бонкӣ баромад намуда, дар тақвияти низоми хоҷагидорӣ кишвар аҳамияти калидиро касб намудааст. Таҳқиқотҳо собит менамоянд, ки аини замон дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон масоиле мавҷуданд, ки ҳалли онҳо барои пешрафт ва тараққиёбии хизматрасониҳои бонкӣ заминаи муносибро фароҳам оварда, суботи доимии низоми бонкиро таъмин месозад.

3. Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани нагӯнӣ, аҳамияти илмӣ ва амалии онҳо)

Аз нигоҳи мо унсурҳои нагӯниҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки муаммоҳои илмӣ аз тарафи муҳаққиқ гузошташударо хеле сахт тавсия медиҳанд, чунинанд:

- дар заминаи омузиши концепсияҳо ва таҳқиқотҳои муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ асосҳои назариявии самтҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкӣ баррасӣ гардида, сохтори низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар заминаи иқтисодиёти инноватсионӣ гуруҳбандӣ гардидааст ва воситаҳои тақмилдиҳии он пешниҳод шудааст, илова бар ин низоми хизматрасониҳои бонкӣ ҳамчун маҷмуи маҳсулотҳо, хизматрасониҳо ва дигар амалиёти бонкӣ, ки дар раванди ташаккули муносибатҳои молиявӣ иқтисодӣ таъсири мусбӣ дошта мушаххас гардидааст;
- таҳқиқи таҷрибаи хориҷӣ вобаста ба ташаккулёбӣ ва рушди самтҳои муҳимми низоми хизматрасониҳои бонкӣ имконият фароҳам овард, ки хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити густариши иқтисодиёти рақамӣ гуруҳбандӣ карда шавад, воситаҳои рушди ҷанбаҳои институтсионалии низоми хизматрасониҳои бонкӣ мушаххас гардида, асосҳои ташкилӣ ва иқтисодии самтҳои асосии хизматрасониҳои бонкӣ тақмил дода шавад, ки ба ин васила имкон аст, то фарогирии молиявӣ тақвият ёбад, дастрасӣ ба маҳсулотҳои бонкӣ сода гардонида шавад ва мавқеи институтҳои молиявӣ дар иқтисоди миллӣ афзоиш ёбад;
- ошкор карда шудааст, ки ҷиҳати рушди босуръати самтҳои муҳимми низоми хизматрасониҳои бонкӣ зарур аст, ки асосҳои институтсионалӣ дар ин самт тақвият дода шавад. Ҳамчунин таҳлили нишондиҳандаҳои низоми хизматрасониҳои бонкӣ собит сохтанд, ки дастрасии аҳоли ба маҳсулотҳои бонкӣ тариқи фосилавӣ аз баргузидатарин самти низоми хизматрасониҳои бонкӣ гардида истодааст, ки ин бояд аз ҷониби ташкилотҳои қарзии дар низоми хизматрасониҳои бонкӣ амалкунанда ба инобат гирифта шавад.

Илова ба ин, инфрасохтори пардохтӣ, аз ҷумлаи асосҳои бунёди ва самти калидии рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ арзёбӣ гардида, мукамалгории он бо роҳи тақвияти фаъолияти инноватсионии ташкилотҳои қарзӣ пешниҳод гардид, ки ба равнақи бонкдории электронӣ замина мегузорад;

- дар қисмати дигари навгониҳои илмӣ муаллиф мушкилоте, ки тақвияти самтҳои асосии рушди низоми хизматрасониҳои бонкиро боз медоранд, ошкор карда намуда, воситаҳои аз байн бурдани онҳо тавсияҳо пешниҳод гардидааст. Дар таҳқиқот баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли, беҳтар намудани сифати маҳсулот ва тавсеаи хизматрасониҳои фосилавӣ ҳамчун омилҳои калидии тақвияти низоми бонкӣ муайян карда шуданд. Дар ин замина, стратегияи рушди соҳа таҳия гардида, бо истифода аз моделсозии иқтисодию риёзӣ, дурнамои рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ асоснок карда шуд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Натиҷаҳои мушаххаси таҳқиқоти диссертатсионии муҳаққиқ Олимбекзода Фахрия Олимбек боиси он мегардад, ки бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумотҳо, кифоягии маводҳои таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо ба таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ асос меёбанд.

Ҳамчунин, таҳлили нишондиҳандаҳои соҳавӣ бо сарчашмаҳои дақиқи соҳа асоснок гардидаанд, ки ифодаи онро дар матни диссертатсия мушоҳида намудан мумкин аст.

5. Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо онд ба истифодаи онҳо

Муқаррароти назариявӣ ва амалии анҷомшуда дар диссертатсия метавонанд дар раванди омӯзиши фанҳои амалиёти бонкӣ, менеҷмент ва маркетинг дар бонкҳо, технологияҳои инноватсионӣ дар бонкҳо, фаъолияти бонкӣ ва рушди устувори низоми бонкии кишвар истифода шаванд.

Хулоса ва тавсияҳои таҳқиқоти диссертатсиониро метавон дар қорҳои илмӣ вобаста ба таҳкими пояҳои бунёдии низоми бонкӣ, тақвияти бозори молиявии кишвар, таҷрибаи хориҷи пешрафта дар ин самт, низоми хизматрасониҳои бонкӣ, рушди бонкдории электронӣ, тақвияти низоми пардохтӣ, амалиётҳои ҷудогонаи бонкӣ, истифодаи технологияи бонкӣ дар ҷараёни фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ, рақамикунонии фаъолияти бонкҳо, баландбардории сифати хизматрасониҳои бонкӣ ва коркарди маҳсулотҳои нави бонкӣ мавриди истифода намуд. Муқаррароти асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмӣ – амалӣ ва илмӣ-назариявӣ, семинарҳои илмӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва конференсияҳои байналмилалӣ таи солҳои 2020–2024 маъруза шудаанд.

Саҳми шахсии доктараби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот.

Кулли марҳилаҳо ҷиҳати иҷрои нақшаи қорҳои илмӣ, ба монанди таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, мақсадгузорӣ ва иҷрои вазифаҳои он аз ҷониби муаллиф гузаронида шудааст. Инчунин, як қатор масъалаҳо, ки

тавассути нишондиҳандаҳои алоҳидаи низоми бонкӣ дастрас намудани онҳо имконпазир мебошад, вазъи муосири низоми хизматрасониҳои бонкӣ, ҳолати рушдӣ он ва масоили ба он марбут мавриди таҳлил қарор гирифта, натиҷаи онҳо ба воситаи усулҳои омӯрӣ, эксперти ва аналитикӣ таҳқиқ ва пешниҳод гардидаанд, ки метавонанд дар рушди самтҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкӣ, коркарди маҳсулотҳои нави бонкӣ, таҳкими фарогирии молиявӣ дар кишвар, тақвияти низоми пардохтӣ, рушди хизматрасониҳои электронии бонкӣ, дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои баландсифат ва дигар ҷанбаҳои судманди ин самт заминаи мусоид фароҳам оранд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар конфронсҳо ва семинарҳои байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ (2020 – 2024) муҳокима шудаанд. Аз ҷумла, дар конфронси ҷумҳуриявии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ баҳшида ба ҷашнҳои «5500 – солагии Саразми бостонӣ», «700–солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Хучандӣ» ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020–2040)» – Душанбе 2020с, Материалы международной научно–практической конференции, МИСИС, 2020г. (солҳои 2020–2040). – Душанбе. – 2020. – С. 287–293, Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои тақмили механизми молиявӣ қарзии рушди иқтисодиёти миллӣ» // Душанбе, 5 октябри соли 2021с, Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзӯи «Муаммоҳои низоми андозбандӣ дар шароити муосир» (Душанбе, 25 – ноябри соли 2022), Сборник научных трудов / Под общей редакцией З.О. Адамовой. – Симферополь/ Общество с ограниченной ответственностью «Издательство Типография Ариал», 2022, мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

6. Мазмунӣ кори диссертатсионӣ. Вобаста ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот сохтор ва мундариҷаи диссертатсия муайян карда шуд. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, зербобҳо, хулоса, расму ҷадвалҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Дар муқаддима мубрамият, дараҷаи омӯзиши мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок гардида, ҳадаф, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот муайян карда шуда, муҳимтарин натиҷаҳои илмӣ ва нафгонии кори диссертатсионӣ оварда ва қушода шудааст.

Дар боби аввал – «Асосҳои назариявии ташаккул ва рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ» ҷанбаҳои назариявии низоми хизматрасониҳо, моҳияти иқтисодӣ дар шароити кунунӣ паҷуҳиш гардида, маҳсулотҳо, хизматрасониҳо ва амалиёти бонкии дар низоми хизматрасониҳои бонкӣ татбиқшаванда гуруҳбандӣ гардидааст, ҳамчунин, ташаккули низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар таҷрибаи хориҷӣ мавриди баррасӣ ва омӯзиш қарор дода шудааст. (саҳ. 18–65).

Дар зербоби 1.1-и диссертатсия унвонҷӯ ибраз медорад, ки низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити кунунӣ аз ҷанбаҳои асосии низоми муносибатҳои молиявӣ маҳсуб меёбад ва лозим аст, ки дар раванди ташаккули иқтисоди миллӣ ва таҳкимёбии соҳаҳои мухталифи иқтисодӣ нақши бештар гузорад. Дар ин раванд, тақвияти нақши маркетинги бонкӣ

ҷиҳати ташҳиси саривактии тағйиротҳои бозор ва мутобиқсозии маҳсулоти бонкӣ ба талаботи муштарӣ аҳамияти калидӣ дорад (сах. 20).

Дар натиҷаи таҳлили андешаҳои олимони муаллиф қайд менамояд, ки таҳқиқи вазъи муосири бозори хизматрасониҳои бонкӣ имкон медиҳад, ки хизматрасониҳои бонкиро ҳамчун чараҳои коркард, пешниҳод ва тартиби дастрасии аҳоли ба маҳсулотҳо ва амалиётҳои бонкӣ донист. Зеро пешниҳоди хизматрасонӣ аз коркарди маҳсулотҳои бонкӣ вобаста буда, қонеъсозии талаботи муштарӣ ба сатҳи сифати дастрасӣ ва доираи маҳсулотҳои пешниҳодшавандаи бонкӣ асос меёбад. Моҳияти хизматрасониҳои бонкӣ, пеш аз ҳама, иҷроиши вазифаҳои ташкилоти қарзиро дар назди субъектоне иқтисодӣ ва аҳоли таҷассум намуда, гузаронидани амалиёти муайянеро арзёбӣ мекунад (сах. 27).

Муаллифи диссертатсия дуруст қайд менамояд, ки низомии хизматрасониҳои бонкӣ бидуни хизматрасониҳо ва маҳсулотҳои бонкӣ наметавонанд фаъолияти мукамал дошта бошанд. Қисматҳои асосии низомии хизматрасониҳои бонкиро маҳсулотҳои бонкӣ ва бозори хизматрасониҳои бонкӣ ташкил менамоянд, ки рушду нумуи он метавонад барои тараққиёбии унсурҳои асосии низомии хизматрасониҳои бонкӣ саҳми беназир дошта бошад. Ҷиҳати рушди минбаъдаи низомии хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати ташкили инфрасохтори инноватсионии пешрафта, тақвияти сохтори институтсионалии низомии бонкӣ, васеънамоии хизматрасониҳои фосилавии бонкӣ пеш меояд. Зеро таҷриба нишон медиҳад, ки низомии хизматрасониҳои бонкӣ ба раванди фаъолияти субъектоне иқтисодӣ, тиҷорати хурду бузург, соҳибкорӣ хурд ва аҳоли таъсир расонида, метавонад, ки рушди ҳамаҷонибаи онҳоро таъмин созад. Дар робита ба ин, бояд дарҷ намуд, ки хизматрасониҳои бонкӣ дар низомии пулиро қарзӣ ва молиявии кишвар нақши муҳимро иҷро намуда, ҳаракати пайваستاи воситаҳои пулиро роҳандозӣ менамоянд. Дар воқеияти муосири иқтисодӣ, мавҷудияти низомии мукамали хизматрасонӣ барои ташкилотҳои қарзӣ на танҳо воситаи рақобатпазирӣ, балки кафили асосии устувории бозорӣ ва таъмини пардохтпазирӣ муътадил маҳсуб меёбад. Бидуни тақмили пайваستاи ин низом, нигоҳ доштани мавқеи стратегӣ дар бозори молиявӣ ғайриимкон аст (сах. 29-30).

Дар зербоби 1.2. Муҳаққиқ чунин ибраз медорад, ки шароити муосири иқтисодӣ тақозо менамояд, ки гурӯҳбандии хизматрасониҳои бонкӣ ва тақмили низомии пешниҳоди онҳо бо назардошти инноватсияи технологӣ ва рушди иқтисодиёти рақамӣ ба роҳ монда шавад. Зеро айни замон барои роҳ ёфтан ба бозор истифодаи усулҳои муассири инноватсионӣ ва таҳкими истифодаи технологияи муосир зарур арзёбӣ мегардад. Коркарди маҳсулотҳои нав барои муштарӣ бояд аз самтҳои муҳими ташкилоти қарзӣ муайян гардида бошад ва дар стратегияи молиявии он мақоми маҳсусро ишғол намояд. Дар ин замина, мавқеи тақшилотии қарзӣ дар бозори хизматрасониҳо метавонад мутаҳкам гардида, суботи молиявӣ таъмин шавад.

Рушди инфрасохтори технологӣ ва таҳкими низомии пешниҳоди хизматрасониҳо аз омилҳои маҳсуб меёбанд, ки барои самаранокии

фаъолияти ташкилоти қарзӣ, заминаи устуворро фароҳам оварда, рушди минбаъдаи онро таъмин месозанд (сах.35-36).

Ба назари муаллиф ташкилотҳои қарзӣ бояд пеш аз ҳама бозорро омӯхта, майли муштарӣро баҳогузорӣ намуда, баъдан маҳсулоти навро мавриди коркард қарор диҳанд. Таҳлилҳо собит мекунад, ки ҳангоми омӯзиши бозор ва баъдан ба роҳ мондани коркарди маҳсулотҳои бонкӣ имкони ба бозор роҳ ёфтани ташкилоти қарзӣ бештар мегардад. Аз ин ҷо ба чунин нукта бояд бештар аҳамият дода шавад, то ин ки ташкилоти қарзӣ дар навбати аввал мавқеи устуворро дар бозор касб карда тавонад ва дар баробари ин маҳсулоти ба тозагӣ коркардшуда муштарӣро худро дошта бошад. (сах.41)

Дар ҷамбасти зербоби мазкур муаллифи диссертатсия, дуруст қайд менамояд, ки низоми хизматрасониҳои бонкӣ бо ташаккули иқтисоди рақамӣ ва рушди технологияи инноватсионӣ пурра ба сатҳи дигари рушд гузаштааст ва ин омил тақозо менамояд, ки раванди фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ бознигарӣ карда шавад ва институтҳои молиявӣ бештар ба ҷараёни инноватсионии маҳсулотҳои хизматрасониҳо таваҷҷуҳ зоҳир намояд ва дар ин замина номгӯи маҳсулотҳои пешниҳодшавандаро коркард намоянд. Бояд фаромӯш накард, ки бо густариши иқтисодиёти рақамӣ ва таҳкимёбии пояҳои инноватсионии фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ гурӯҳбандии хизматрасониҳои бонкӣ низ метавонад комилтар гарданд ва ин омил боиси дастрасии бидуни мушкилии аҳоли ба маҳсулотҳои бонкӣ гардида, фарогирии молиявӣ дар мамлакат таъмин карда мешавад (сах.46-47).

Дар зербоби 1.3. Диссертант дар зербоб қайд мекунад, ки дар шароити муносири иқтисодӣ, ки муносибатҳои нави молиявӣ қарзӣ рӯи кор омада истодаанд, таҳкими низоми молиявӣ қарзӣ, рушди бозори молиявӣ ва татбиқи низоми густурдаи хизматрасониҳои бонкӣ зарур арзёбӣ карда мешавад. Махсусан, татбиқи муносибатҳои молиявӣ дар шароити муносири иқтисодӣ бидуни коркард ва роҳандозии низоми муассири хизматрасониҳо пешниҳоди маҳсулотҳои сифатноки бонкӣ ба муштарӣро ғайриимкон аст.

Дар ин ҷараён наметавон, ки истифодаи таҷрибаи хориҷиро сарфи назар намуд, зеро раванди ташаккули низоми хизматрасониҳои бонкӣ собит менамояд, ки амалисозии концепсияҳои мушаххаси соҳавӣ дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ оид ба татбиқи технологияи инноватсионӣ ва таъмини дастрасии саросари муштарӣро ба маҳсулотҳои бонкӣ бидуни истифодаи таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ мушкил арзёбӣ карда мешавад.

Зеро таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки бо таҳкимёбии муносибатҳои иқтисодиву молиявӣ ва инкишофи иқтисоди миллӣ сари вақт диверсификатсия намудани маҳсулотҳои бонкии пешниҳодшаванда суботи доимии низоми бонкиро таъмин намуда, рақобатпазирии онро таҳким мебахшад ва барои ҳамгирии низоми бонкӣ бо дигар ташкилотҳои молиявӣ қарзии ҷаҳон заминаи муносиб фароҳам меорад (сах.47-48). Бо истифода аз таҷрибаи ин мамлакатҳо бояд роҳу воситаҳои муассири истифодаи инноватсияҳо ва технологияи муносири молиявӣ дар низоми хизматрасониҳои бонкӣ фаъолияти самараноки ташкилотҳои қарзиро таъмин намуда, фарогирии молиявиро дар мамлакат суръат мебахшад (сах.65).

Дар боби дуюм – «Баҳодиҳии рушди низоми хизматрасониҳои бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир» – вазъи муосири низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳлил гардида, масоили таҳкими инфрасохтори низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ баррасӣ карда шудааст ва бонкдории электронӣ ба ҳайси самти афзалиятноки рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳқиқ гардидааст. (сах. 66-122).

Дар зербоби 2.1. низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардида, қайд шудааст, ки пас аз солҳои соҳибистиклолӣ дар раванди рушд қарор гирифта, сохтори институтсионалии он давра ба давра таҳким ёфтааст. Хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити муосири иқтисодӣ дорои сохтори мураккаб буда, унсурҳои мухталифро дар худ инъикос менамояд. Фаъолияти самаранок ва ҳадафмандонаи сохтори институтсионалии низоми хизматрасониҳои бонкӣ метавонад ҳамчун механизми асосии таҳриқдиҳандаи низоми муносибатҳои иқтисодӣ ва молиявӣ баромад намуда, раванди иҷроиши хизматрасониҳоро вусъат бахшад (сах.66).

Унвонҷӯ, махсусан қайд менамояд, ки низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун сохтори муназзам ва бисёрҷабҳа маҳз дар давраи соҳибистиклолии кишвар ташаккул ёфтааст. Ин низом дар марҳалаҳои мухталифи рушд ҳамчун субъекти калидии иқтисодӣ таҳаввул намуда, дар таъмини устувори молиявии мамлакат нақши бунёдӣ касб кард. Дар ин давра, ки иқтисодиёти бозори ҳамчун падидаи нав вориди иқтисодиёти Тоҷикистон гардид, мушкilotи зиёдеро ба бор овард. Бо қабули барномаҳои давлатӣ, стратегияҳои гуногуни иқтисодӣ ва тарҳрезии сиёсати самаранок иқтисодӣ-иҷтимоӣ, ки бо дастгириҳои бевоситаи Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯи кор омаданд, на танҳо низоми бонкӣ рушд ёфт, инчунин бозорҳои молиявӣ пешрафт гардида, низоми иқтисодӣ ба раванди суботи доимӣ гузашт, ки дар ин замина низоми хизматрасониҳои бонкӣ низ тараққӣ ёфтанд.

Тибқи ақидаи муаллифи диссертант, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сифати сандуқи қарзӣ аз нишондиҳандаҳои асосии фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ дар шароити кунунӣ арзёбӣ гардида, метавонад дар таҳкими эътимоднокии низоми бонкӣ низ таъсири амиқ дошта бошад.

Низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити муосири иқтисодӣ аз субъектҳои асосии иқтисодиёт маҳсуб ёфта, дар ҷараёни ташаккул, рушд ва инкишофи соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти миллӣ аҳаммияти беандоза дорад. (сах.66-84).

Дар зербоби 2.2. қайд шудааст, ки бо ташаккули рақамикунории иқтисодиёт ва рушди бемайлони инноватсияҳо фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ низ тағйир ёфта, тартиби пешниҳоди хизматрасониҳо дигаргун мегардад. Таҳлилҳо собитгари он ҳастанд, ки таҳаввулоти технология ва рушди инноватсияҳо барои муштариён низ бетаъсир намонд ва талаботи онҳо бо рушди технологияи информатсионӣ тағйир ёфт. (сах.84-85).

Аз рӯи нишондиҳандаҳои зербоби мазкур муаллиф таҳлил намуда, қайд менамояд, ки дар доираи татбиқи «Стратегияи фарогирии молиявии

Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022–2026», ҷараёни тавсеаи зерсохторҳои низоми бонкӣ (филиалҳо, марказҳои хизматрасонии бонкӣ, банкоматҳо ва терминалҳои пардохтӣ) суръати тоза гирифтааст. Ин тамоюл на танҳо шумораи воҳидҳои сохториро зиёд мекунад, балки ҷиҳати дастрасии бештари аҳоли ба хизматрасониҳои муосири молиявӣ дар тамоми минтақаҳои кишвар заминаи мусоид фароҳам меорад. Ин маълумотҳо шаҳодат медиҳанд, ки агар тарҳи татбиқи Стратегияи мазкур бидуни мушкิลӣ амалӣ карда шавад, пас шумораи банкоматҳо низ зиёд мегарданд, ки ин боис мегардад, то маҳсулотҳои бонкӣ ҳарчӣ бештар ба аҳоли дастрас гарданд ва низоми хизматрасониҳои бонкӣ мукамал гардад (саҳ.91-92).

Дар зербоби 2.3. рушди муносибатҳои молиявӣ иқтисодӣ ва таҳкимёбии рақобат дар низоми молиявӣ ба ҷараёни фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ низ бетаъсир намондааст. Пешрафти технологияи иттилоотӣ ва истифодаи технологияи муосир дар низоми молиявӣ бонкдорӣ сабаб гардид, ки ташкилотҳои қарзӣ ҳамчун институтҳои калидӣ дар ташаккули ҳисоббаробаркуниҳо ва густариши муносибатҳои молиявӣ баромад намуда, зина ба зина истифодаи инноватсияро ба роҳ монанд ва низоми хизматрасониҳоро такмил диҳанд. Дар заминаи ташаккули технологияи инноватсионӣ ва тақвияти фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ маҳсулотҳои бонкӣ тариқи фосилавӣ ба муштариён пешкаш гардида, низоми хизматрасониҳои фосилавӣ дар давраи муосир тадриҷан тараққӣ ёфт (саҳ.102).

Унвонҷӯ чунин ақида дорад, ки ҳамёнҳои мобилӣ, барномаҳои мобилӣ ва умуман, он хизматрасонӣ, ки бонкҳои тижоратӣ ба муштариён пешкаш менамоянд, бояд дорои вазифаҳо ва функсияҳои зиёд бошанд. Ташкили низоми босамари хизматрасониҳо ва таҳкими маҳсулотҳои электронии бонкӣ аз таҳияи барномаи такмилёфта ва дорои амалиёти зиёди бонкӣ вобаста буда, мавқеи бонкро дар бозори маҳсулотҳои рақамии бонкӣ муайян менамояд. Бидуни ташкили барномаи мукамал ба бонкҳои тижоратӣ муяссар намегардад, ки пойгоҳи муштариёни худро афзоиш диҳанд ва мавқеи устуворро касб кунанд. Дар шароити муосири иқтисодӣ вучуд надоштани ҳамёни мобилӣ барои бонкҳои тижоратӣ боиси таассуф мебошад, зеро айни замон маҳсулотҳои бонкӣ дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ тариқи электронӣ дастраси муштариён мегардад ва бонкҳо ба раванди рақамикунонии маҳсулотҳои бонкӣ ба таври суръатнок гузариш намуда истодаанд. Дар чунин ҳолат бояд ҳар чи зудтар ҷараёни рақамикунонии маҳсулотҳои бонкӣ вусъат ёбад ва маҳсулотҳо ба воситаи технологияи муосири молиявӣ бонкӣ барои муштариён пешкаш карда шаванд. (саҳ.114-115).

Дар боби сеюм «Самтҳои афзалиятноки рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» тадбирҳо оид ба тақмили сифати хизматрасониҳои бонкӣ, таҳияи стратегияи рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ ва дурнамои тақвияти минбаъдаи низоми хизматрасониҳои бонкӣ коркард ва тавсия гардидаанд. (саҳ.123-168).

Зербоби 3.1. Муаллиф дар зербоби диссертатсия қайд мекунад, ки рушди бемайлони иқтисодӣ, таҳкимёбии муносибатҳои молиявӣ миёни субъектҳои иқтисодӣ, дар шакли нав тақвият ёфтани ҳамкориҳои

байналхалқӣ ва савдои байналмилалӣ дар шакли комилан нав барои низоми бонкӣ низ бетаъмир намондааст. Ҷиҳати тақвияти фаъолияти молиявӣ ва роҳ ёфтан ба сатҳи ташкилотҳои қарзии байналхалқӣ, инчунин таҳкими мавқеъ дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ барои ташкилотҳои қарзӣ коркарди роҳу воситаҳо ва такмили механизмҳои амалкунанда лозим меояд. Яъне бо пурзӯр гардидани вазъи рақобатӣ дар бозор ва рушдҳои муносибатҳои молиявӣ дар ҷомеа ташкилотҳои қарзиро маҷбур менамояд, ки дар бозор бо шаклу услуби нав фаъолият намуда, дар ин ҷараён мавқеи худро мустаҳкам намоянд. (сах.123).

Муаллиф дар он назар аст, ки баландбардории сифати хизматрасониҳо барои ташкилотҳои қарзӣ бояд аз ҷанбаҳои афзалиятноки фаъолият махсуб ёбад ва ин ҳамчун нишондиҳандаи махсус дар сиёсати молиявӣ дарҷ карда шавад. Барои баланд бардоштани сифати хизматрасониҳо ҷалби кормандони болаёқат, бозомӯзии кадрҳо, ҳавасмандӣ ва сатҳи саводнокии кормандон зарур асрзёбӣ карда мешавад. Баъдан, дар ин замина имкон аст, ки суръати пешниҳоди хизматрасониҳо афзуда, сатҳи таъсири хавфҳои эҳтимолӣ дуруст баҳогузорӣ карда шавад ва масъалаи таҳкими сифат ҳалли худро ёбад. (сах.126-127).

Дар зербоби 3.2. -и диссертатсия муаллиф дар он ақида мебошад, ки таҳлилҳои гузаронидашуда собит месозанд, ки рушди низоми бонкӣ ва таъмини суботи молиявии он яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон махсуб меёбад. Дар ин росто, такмили заминаҳои институтсионалӣ ва ҳуқуқии фаъолияти бонкӣ пайваста мавриди ҷорачӯӣ ва таҷдиди назар қарор дода мешавад, ки ин омили калидии таҳкими эътимоди аҳоли ба низоми молиявии кишвар ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ мебошад. Рушди босуръати бахшҳои мухталифи иқтисоди бозорӣ нақши институтҳои молиявиро дар ҷараёни сармоягузорӣ ва таъмини иқтисодиёт бо маҳсулоти бонкӣ дучанд менамояд. Аз ин рӯ, дар шароити муосир баланд бардоштани самаранокии фаъолияти ин институтҳо ҳамчун омили калидии рушди устувор тақозо мегардад. Дар шароити муосири хоҷагидорӣ, таъмини рушди устувори иқтисодӣ бидуни фаъолияти самараноки ташкилотҳои қарзӣ имконнопазир аст. (сах.140).

Муаллиф дар зербоби мазкур дуруст қайд менамояд, ки ривҷҳои иқтисоди рақамӣ ва ба ҳаёти ҳамаҷузъи аҳоли ворид гардидани интернет ба ҷараёни фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ низ бетаъсир намонд. Талаботи аҳоли ба маҳсулоти инноватсионӣ ва рақамигардидаи бонкӣ боло рафта, ташкилотҳои қарзиро маҷбур намуд, ки аз амалиёти анъанавии бонкӣ ба татбиқи фаъолияти инноватсионӣ пардозанд. Муштариёни бонкҳо дигар намехоҳанд, ки дар назди ҳазина навбат истанд намоянд ва вақти худро беасос сарф созанд, чунки айни замон имкон аст, то маҳсулоти бонкиро дар дилхоҳ вақт ва дилхоҳ макон истифода намуд (сах.148-149).

Дар зербоби 3.3.-и диссертатсия муаллиф масъалаи арзёбии натиҷаҳои таҳлили коррелятсионӣ ва регрессионӣ дар ҷараёни моделсозии иқтисодӣ-риёзӣ истифода намуда чунин хулосабарорӣ намудааст, ки рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ аз ҳаҷм ва сифати дороиҳои ташкилотҳои қарзӣ вобастагии зич дорад. Таҳқиқ собит намуд, ки афзоиши дороиҳои низоми

бонкӣ дар давраҳои мавриди назар омили калидии таҳкими иқтисодии хизматрасонӣ маҳсуб ёфта, дараҷаи таъсири онҳо тавассути нишондиҳандаҳои дар модел истифодашуда ба таври математикӣ асоснок карда шуд. Натиҷаҳои таҳқиқот собит намуданд, ки вобастагии мутақобилаи нишондиҳандаҳои молиявӣ ва заминаи моддии ташкилотҳои қарзӣ дорои хусусияти заиф мебошад. Аз ҷумла, таъсири воситаҳои асосӣ ба ташаккули дороиҳо ва сармояи бонкӣ камасар арзёбӣ гардид. Ҳамзамон, муайян карда шуд, ки уҳдадориҳо ва фаъолияти сармоягузории бонкҳо дар раванди таҳкими базаи моддӣ-техникии низоми бонкӣ нақши назаррас надоранд, ки ин аз мавҷуд набудани стратегияи ягонаи рушди молиявӣю техникии шаҳодат медиҳад. (саҳ.165-166).

Дар қисмати хулосаи диссертатсия натиҷаҳои асосии таҳқиқ ҷамъбаст ва дар асоси онҳо тавсияҳои дахлдор ироа гардидаанд.

7. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия

Дар баробари муваффақиятҳо, дастоварду пешниҳодҳои дақиқи илмӣ, дар қисмати диссертатсионӣ баъзе камбудҳои низ ба назар мерасанд, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқоти ояндаи диссертант аз аҳаммият ҳолӣ нестанд:

Дар баробари муваффақиятҳо, дастоварду пешниҳодҳои дақиқи илмӣ, дар қисмати диссертатсионӣ баъзе камбудҳои низ ба назар мерасанд, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқоти ояндаи диссертант аз аҳаммият ҳолӣ нестанд:

1. Дар зербоби 1.1., ки ҷанбаҳои назариявии моҳияти низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити муносири иқтисодиро дар бар мегирад аз олимони ватанӣ ба таври комил истифода нашудааст. Хуб мебуд, агар таҳқиқотҳои олимони ватанӣ зимни пажӯҳиши масоили баҳсталаби бозори хизматрасониҳои бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди истифода қарор мегирифтанд;

2. Дар боби якуми диссертатсия муаллиф на дар ҳама ҳолатҳо фикри худро доир ба иқтибосҳои овардашуда пурра манзур кардааст, ки аз назари илмӣ ба сифати диссертатсия таъсири манфӣ мерасонад;

3. Оид ба зербоби 1.2 бояд қайд намоем, ки маълумоти зиёдеро муаллиф мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор додааст, вале таъсири ин раванд, яъне рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар ҷаҳон барои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон равшан нест;

4. Дар зербоби 2.1. таҳлили вазъи низоми хизматрасониҳои бонкӣ оварда шудааст, бисёр бамаврид мебуд, агар муаллиф роҳу воситаҳои коҳишдиҳии меъёри фоизи қарзи бонкиро пешниҳод мекард;

5. Раванди рақамикунонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳлил шудааст, хуб мешуд, агар муаллиф оид ба таҳкими инфрасохтори пардохтӣ низ таҳқиқот мегузаронд, зеро инфрасохтор аз муҳимоти асосӣ зимни рақамикунонии хизматрасониҳои бонкӣ мебошад.

6. Агар унвончу дар қисмати сеюми диссертатсия вобаста ба таҳкими сифати хизматрасонӣ таҳқиқотро нисбатан васеъ менамуд, сифати рисола боз ҳам беҳтар мегардид.

8. Мутобиқати таҳассуси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ дархостшаванда

Чуноне аз шиносӣ бо муҳтавои асноду мадорик ва санадҳои пешниҳоднамудаи унвонҷӯ Олимбекзода Фаҳрия Олимбек бармеояд, таҳассуси илмӣ ӯ ба дараҷаи илмӣ дархостнамудааш аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз: б. 10.1 – Ташаккули низоми бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ; б. 10.10 – Инноватсияҳои молиявӣ дар баҳши бонкӣ; б. 10.15 – Коркарди амсилаҳои муайян кардани нархҳо ва арзиши аслии хизматрасониҳо ва амалиёти бонкӣ; б. 10.19 – Методология ва механизми ташаккул ва истифодаи захираҳои бонкӣ ва б. 10.22 – Маҳсулоти нави бонкӣ: намудҳо, технологияи ташкил, тарзҳои татбиқ, мувофиқат мекунад. Натиҷаҳои илмӣ бадастовардаи муаллифи диссертатсия ба таҳассуси илмӣ довталаби дараҷаи илмӣ ва талабот ба чунин намуди корҳо мувофиқат мекунанд. Ҳангоми тавсифи довталаб ба ҳайси корманди илмӣ сифатҳои шоистаи ўро, чун донишомӯзӣ, қатъият, масъулиятшиносӣ, қобилияти дар сатҳи баланд ташкил кардани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, мустақилона қабул намудани қарорҳо ва муайян кардани роҳҳои расидан ба ҳадаф ва вазифаҳои гузошташуда, махсус бояд таъкид намуд.

9. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Аз рӯйи мавзуи таҳқиқ 15 мақолаи илмӣ, аз он ҷумла 8 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудааст.

10. Мувофиқати матни автореферат бо мазмуни диссертатсия

Автореферат бо мазмуни диссертатсия мувофиқ мебошад. Он дар шакли фишурда, мундариҷаи асосӣ ва сохтори диссертатсияро инъикос намуда, асоснокӣ, муҳим будан, наwgонии таҳқиқ, аҳаммияти назариявӣ амалӣ ва ҳулосаҳои асосии таҳқиқро пурра тавсиф менамояд. Автореферат ва корҳои нашршуда бо мазмун ва муҳтавои бобу фаслҳои рисола, маводи батабърасида (рисолаву дастурҳои таълимӣ, 15 мақола, ки 8 адади он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон) ҷоп шудааст, мувофиқ мебошанд.

11. Ҳулосаи умумӣ.

Дар маҷмӯъ, таҳқиқоти диссертатсионии Олимбекзода Фаҳрия Олимбек дар мавзуи «Самтҳои асосии мукамалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», таҳқиқоти нав буда, дорои наwgониҳои илмӣ аҳаммияти назариявӣ ва амалидошта мебошад ва яке аз мавзӯҳои нисбатан камтаҳқиқшуда, мубрам ва баҳсталаби доираи илмҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Диссертатсия ба талаботи Низомномаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таҳияи диссертатсияҳо аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз: б. 10.1 – Ташаккули низоми бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ; б. 10.10 – Инноватсияҳои молиявӣ дар баҳши бонкӣ; б. 10.15 – Коркарди амсилаҳои муайян кардани нархҳо ва арзиши аслии хизматрасониҳо ва амалиёти бонкӣ; б. 10.19 – Методология ва механизми ташаккул ва истифодаи захираҳои бонкӣ ва б. 10.22 – Маҳсулоти нави бонкӣ: намудҳо, технологияи ташкил, тарзҳои татбиқ ҷавобгӯ буда,

муаллифи диссертатсия Олимбекзода Фахрия Олимбек сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ дархостнамудааш аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи ғайринавбатии кафедраи молия, фаъолияти бонкӣ ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (протоколи №1 аз 05 августи соли 2026).

Дар ҷаласа иштирок доштанд: 12 нафар. Натиҷаҳои овоздиҳии кушод: Тарафдор 12- нафар, Зид - нест, Бетараф - нест.

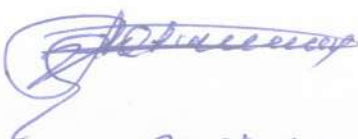
Раиси ҷаласа

номзади илмҳои иқтисодӣ,
дотсенти кафедра

 Дустматов Б.М.

Ташхисгар:

номзади илмҳои иқтисодӣ,
дотсенти кафедра

 Ҳалимов Л.М.

Котиби ҷаласа, н.и.и., дотсент

 Холаҳмади С.

Суроға: 734061, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кучаи Дехоти, 1/2.
<http://www.tguk.ti>. E-mail: tguk2025@gmail.com тел: +992 (37) 234-85-46

Имзоҳои Дустматов Б.М., Ҳалимов Л.М. ва Холаҳмади С.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДДТТ

 Пирзода С.С.